

Strategies for Strengthening the Culture of Self-Sacrifice and Martyrdom in Contemporary Families

Seyedeh Zahra Mousavi Tabar

Graduate of Level 2 from the Maktab-al-Zahra (SA) Seminary for Women (Yazd); holder of an M.A. in Islamic Philosophy from the Dar-al-Hikmah Faculty (Qom); M.A. student in Quranic Sciences and Hadith (Meybod, Iran).

zmoosavi178@gmail.com

Seyyed Mostafa Ansari Shiri

Level 2 Seminary Student, Khan Seminary, Yazd, Iran

mostafaansare865@gmail.com

Abstract:

This research aims to investigate strategies for strengthening the culture of self-sacrifice and martyrdom within contemporary families. The primary research question is: How can the culture of self-sacrifice and martyrdom be reinforced among the younger generation through family, education, and cultural factors? The research methodology is descriptive, utilizing a library-based approach and reviewing relevant literature in the fields of Islamic education, psychology, and cultural studies. The findings indicate that the family, as the primary educational institution, plays a fundamental role in transmitting these values, and the practical behavior and role-modeling of parents are highly effective in shaping a spirit of devotion and responsibility in children. Furthermore, the educational system—through curricula and cultural activities—and the media—through content production and the introduction of self-sacrificing role models—can play a crucial role in promoting this culture. Interaction and cooperation between families, educational institutions, and the media can provide the necessary foundation for institutionalizing the culture of self-sacrifice and martyrdom among the younger generation.

Keywords: Self-Sacrifice, Martyrdom, Culture of Self-Sacrifice, Family.

وسائل تقوية ثقافة الإيثار والشهادة في أسر اليوم

السيدة زهرا موسوي تبار

خريجة المستوى الثاني من معهد "مكتب الزهراء (عليها السلام)" الديني للنساء (في يزد)؛ وحاصلة على درجة الماجستير في الفلسفة الإسلامية من كلية "دار الحكمة" (في قم)؛ وطالبة ماجستير في تخصص علوم القرآن والحديث (في ميبدا، إيران).

zmoosavi178@gmail.com

السيد مصطفى أنصاري شيري

طالب في المستوى الثاني، الحوزة العلمية الخان، يزد، إيران

mostafaansare865@gmail.com

الملخص

تناولت هذه الدراسة سبل تقوية ثقافة الإيثار والشهادة في أسر اليوم. ويتمثل سؤال البحث الرئيس في: كيف يمكن، من خلال الأسرة والتعليم والعوامل الثقافية، تعزيز ثقافة الإيثار والشهادة لدى الجيل الجديد؟ اعتمدت الدراسة المنهج الوصفي، مع الاستفادة من الأسلوب المكتبي وجمع المصادر ذات الصلة في مجالات التربية الإسلامية وعلم النفس والدراسات الثقافية. وتُظهر نتائج البحث أن الأسرة، بوصفها أول مؤسسة تربية، تؤدي دوراً أساسياً في نقل هذه القيم، وأن سلوك الوالدين ونموذجهما العملي يؤثران كثيراً في تكوين روح التضحية وتحمل المسؤولية لدى الأبناء. كما يمكن للنظام التعليمي، من خلال المناهج والأنشطة الثقافية، ووسائل الإعلام، من خلال إنتاج المحتوى وتقديم النماذج الإيثارية، أن يضطلعاً بدور مهم في تعزيز هذه الثقافة. ويمكن للتفاعل والتعاون بين الأسرة والمؤسسات التعليمية ووسائل الإعلام أن يهيئ الأرضية لترسيخ ثقافة الإيثار والشهادة في صفوف الجيل الشاب. الكلمات المفتاحية: الإيثار، الشهادة، ثقافة الإيثار، الأسرة.

راهکارهای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های امروز

سیده زهرا موسوی تبار

دانش آموخته سطح ۲ حوزه علمیه خواهران مکتب الزهرا(س)، یزد، کارشناسی ارشد فلسفه اسلامی
دانشکده دارالحکمه قم، دانشجوی کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث میبد، ایران
zmoosavi178@gmail.com

سید مصطفی انصاری شیرینی

طلبه سطح ۲ حوزه علمیه خان، یزد، ایران

mostafaansare865@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی راهکارهای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های امروز انجام شده است. پرسش اصلی پژوهش این است که چگونه می‌توان از طریق خانواده، آموزش و عوامل فرهنگی، فرهنگ ایثار و شهادت را در میان نسل جدید تقویت کرد؟ روش تحقیق در این مطالعه توصیفی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و بررسی منابع مرتبط در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی، روان‌شناسی و مطالعات فرهنگی گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که خانواده به عنوان نخستین نهاد تربیتی نقش اساسی در انتقال این ارزش‌ها دارد و رفتار و الگوی عملی والدین در شکل‌گیری روحیه فداکاری و مسئولیت‌پذیری فرزندان بسیار مؤثر است. همچنین نظام آموزشی از طریق برنامه‌های درسی و فعالیت‌های فرهنگی، و رسانه‌ها از طریق تولید محتوا و معرفی الگوهای ایثارگرانه می‌توانند در تقویت این فرهنگ نقش مهمی ایفا کنند. تعامل و همکاری میان خانواده، نهادهای آموزشی و رسانه‌ها می‌تواند زمینه نهادینه شدن فرهنگ ایثار و شهادت را در میان نسل جوان فراهم سازد.

واژگان کلیدی: ایثار، شهادت، فرهنگ ایثار، خانواده، تربیت اسلامی، رسانه.

مقدمه

فرهنگ ایثار و شهادت از مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی در اندیشه اسلامی و فرهنگ جامعه ایرانی به شمار می‌آید. این فرهنگ که ریشه در تعالیم قرآن کریم، سیره پیامبر اسلام ﷺ و اهل بیت علیهم السلام دارد، همواره به عنوان عاملی مؤثر در تقویت روحیه فداکاری، مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. در طول تاریخ اسلام و به‌ویژه در تاریخ معاصر ایران، جلوه‌های متعددی از ایثار و فداکاری در عرصه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی مشاهده شده است و این ارزش‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری هویت دینی و ملی جامعه ایفا کرده‌اند. در این میان، خانواده به عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد تربیتی، بستراسلی انتقال ارزش‌ها، باورها و هنجارهای فرهنگی به نسل‌های بعدی محسوب می‌شود و می‌تواند نقش مهمی در نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در میان فرزندان داشته باشد.

پژوهش‌های انجام شده در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی و مطالعات اجتماعی نشان می‌دهد که شکل‌گیری ارزش‌های اخلاقی در کودکان و نوجوانان تا حد زیادی تحت تأثیر محیط خانواده و الگوهای رفتاری والدین قرار دارد. برخی پژوهشگران با تأکید بر نقش خانواده در تربیت اخلاقی، الگوسازی والدین و فضای عاطفی خانواده را از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده نگرش‌ها و ارزش‌های فرزندان دانسته‌اند. همچنین در برخی مطالعات به نقش نهادهای آموزشی،

رسانه‌ها و الگوهای اجتماعی در انتقال و تقویت فرهنگ ایثار و فداکاری اشاره شده است. با وجود این، تغییرات فرهنگی و اجتماعی در جوامع معاصرو گسترش رسانه‌های نوین، ضرورت بازنگری در شیوه‌های انتقال این ارزش‌ها به نسل جدید را بیش از پیش آشکار ساخته است.

امروزه خانواده‌ها با چالش‌های متعددی در حوزه تربیت ارزشی فرزندان روبه‌رو هستند؛ از جمله فاصله نسلی، گسترش رسانه‌های متنوع، تغییر سبک زندگی و کاهش فرصت‌های تربیتی سنتی. این شرایط سبب شده است که انتقال برخی ارزش‌های فرهنگی و دینی، از جمله فرهنگ ایثار و شهادت، با دشواری‌هایی همراه شود. از این رو، توجه به راهکارهای تربیتی و فرهنگی متناسب با شرایط جدید برای تقویت این فرهنگ در خانواده‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پرداختن به این موضوع می‌تواند به شناخت بهتر عوامل مؤثر در انتقال این ارزش‌ها و ارائه شیوه‌های مناسب برای ترویج آن در میان نسل جوان کمک کند.

براین اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش اصلی است که چگونه می‌توان فرهنگ ایثار و شهادت را در خانواده‌های امروز تقویت کرد؟ همچنین پرسش‌های فرعی این پژوهش عبارت‌اند از: خانواده چه نقشی در انتقال فرهنگ ایثار و شهادت به فرزندان دارد؟ نهادهای آموزشی، رسانه‌ها و الگوهای اجتماعی چه تأثیری در ترویج این فرهنگ دارند؟ و چه راهکارهای تربیتی و فرهنگی می‌تواند به تقویت این ارزش‌ها در خانواده‌های معاصر کمک کند؟

هدف اصلی این پژوهش تبیین راهکارهای تربیتی و فرهنگی برای تقویت

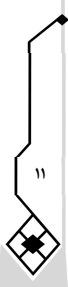
فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های امروز است. از اهداف فرعی آن نیز می‌توان به بررسی نقش خانواده در شکل‌گیری ارزش‌های ایثارگرانه، تحلیل تأثیر آموزش و رسانه‌ها در ترویج این فرهنگ، و شناسایی شیوه‌های مؤثر در انتقال این ارزش‌ها به نسل جدید اشاره کرد. امید است نتایج این پژوهش بتواند زمینه‌ای برای تقویت این فرهنگ ارزشمند در محیط خانواده و جامعه فراهم سازد.

پدیده ایثار و شهادت یکی از بنیادی‌ترین عناصر فرهنگ دینی و هویت اجتماعی جامعه ایرانی به شمار می‌آید؛ فرهنگی که ریشه در تعالیم اسلامی داشته و بر ارزش‌هایی چون فداکاری، از خودگذشتگی، نوع‌دوستی، مسئولیت‌پذیری و ترجیح خیر جمعی بر منافع فردی استوار است. در تاریخ معاصر ایران نیز این فرهنگ نقش بسیار مهمی در تحولات اجتماعی، مقاومت ملی و شکل‌گیری انسجام جمعی ایفا کرده است. با این حال، تحولات گسترده اجتماعی و فرهنگی دوران جدید - از جمله تغییر سبک زندگی خانواده‌ها، گسترش فناوری‌های رسانه‌ای، کاهش تعاملات چهره‌به‌چهره، تغییر الگوهای تربیتی و تشدید فاصله‌های نسلی - باعث شده فرآیند انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های جدید با چالش‌های جدی روبه‌رو شود. این چالش‌ها موجب شکل‌گیری خلأیی در زمینه تربیت ارزشی شده و ضرورت بازاندیشی در شیوه‌های ترویج مفاهیم ایثار و شهادت را دوچندان کرده است. بنابراین، مسئله محوری این پژوهش آن است که چگونه می‌توان در بستر تحولات فرهنگی کنونی، زمینه انتقال مؤثر ارزش‌های ایثار و شهادت را به نسل جوان فراهم کرد و چه

عواملی در این روند بیشترین نقش را دارند. اهمیت این پرسش از آن جهت است که استمرار فرهنگ ایثار، نه فقط یک ارزش اخلاقی، بلکه یک سرمایه هویتی و معنوی برای جامعه ایرانی است که تقویت آن می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای در حوزه انسجام اجتماعی و پایداری فرهنگی داشته باشد.

این پژوهش با هدف شناسایی و تحلیل راهکارهای تربیتی و فرهنگی برای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های معاصر انجام شده و می‌کوشد نقش نهادهای مؤثر در این زمینه، به‌ویژه خانواده، نظام آموزشی و رسانه، را تبیین کند. پرسش اصلی پژوهش این است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از ظرفیت‌های تربیتی خانواده و نهادهای فرهنگی دیگر، زمینه تقویت فرهنگ ایثار و شهادت را در میان نسل جدید فراهم ساخت. چارچوب نظری تحقیق بر دو محور استوار است: نخست، مبانی تربیت اسلامی که بر نقش الگو، تربیت عملی، پرورش معنویت و شکل‌گیری همدلی تأکید دارد؛ و دوم، نظریه یادگیری اجتماعی بندورا که بر اهمیت مشاهده، تقلید و الگوسازی در یادگیری ارزش‌ها و رفتارهای اخلاقی تأکید می‌کند.

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر بررسی منابع کتابخانه‌ای، تحلیل اسنادی و مطالعه الگوهای تربیتی و فرهنگی موجود است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که خانواده همچنان اساسی‌ترین نهاد در انتقال ارزش‌های ایثار و شهادت است؛ زیرا کودکان نخستین تجربه‌های خود از همدلی، مشارکت، گذشت و مسئولیت‌پذیری را در محیط خانواده کسب

می‌کنند. یافته‌ها نشان می‌دهد که رفتار عملی والدین. مانند مشارکت در امور خانه، کمک به دیگران، حل و فصل مسالمت آمیز تعارضات و توجه به نیازهای اطرافیان. مهم‌ترین عامل درونی شدن ارزش ایشار در کودکان است. علاوه بر آن، روایتگری از سیره شهدا، بازگویی تجربه‌های واقعی ایشار در زندگی روزمره و تقویت پیوند عاطفی با مفاهیم دینی می‌تواند نقش مهمی در انتقال این فرهنگ داشته باشد.

از سوی دیگر، نظام آموزشی نیز ظرفیت گسترده‌ای برای تربیت اخلاقی و تقویت فرهنگ ایشار دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که صرف ارائه محتوای آموزشی نظری کافی نیست و لازم است مدارس از طریق فعالیت‌های مشارکتی، برنامه‌های فرهنگی، اردوهای تربیتی و اقدامات داوطلبانه، فرصت تجربه عملی ارزش‌ها را برای دانش‌آموزان ایجاد کنند. ایجاد فضای گفت‌وگو، فعالیت‌های گروهی و استفاده از الگوهای تاریخی در کلاس درس می‌تواند آگاهی و انگیزش دانش‌آموزان را نسبت به ارزش‌های ایشارگرانه افزایش دهد.

رسانه‌ها نیز با توجه به نقش گسترده خود در شکل‌دهی نگرش‌های جوانان، از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در بازتولید فرهنگ ایشار به شمار می‌آیند. یافته‌ها نشان می‌دهد که روایت‌های واقعی و عاطفی از زندگی شهدا، مستندهای اجتماعی، فیلم‌های داستانی الهام‌بخش و محتوای کوتاه تصویری می‌توانند نقش مؤثری در ایجاد پیوند معنوی و عاطفی نسل جدید با این ارزش‌ها ایفا کنند. بازنمایی زندگی افراد ایشارگر در جامعه معاصر. از پزشکان داوطلب تا فعالان اجتماعی.

می‌تواند به ارائه الگوهای ملموس برای جوانان کمک کند و تصویرمدن و قابل‌درک‌تری از مفهوم ایثار ارائه دهد.

در جمع‌بندی، نتایج نشان می‌دهد که تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه امروز نیازمند رویکردی چندبعدی و هماهنگ است. پاسخ به پرسش اصلی پژوهش نشان می‌دهد که راهکار مؤثر، ترکیبی از الگوسازی رفتاری در خانواده، تربیت ارزش‌محور در مدرسه و بازنمایی جذاب و واقع‌گرایانه در رسانه‌هاست. این هم‌افزایی می‌تواند زمینه درونی شدن ارزش‌های ایثارگرانه را در نسل جدید فراهم کند و به تداوم سرمایه معنوی جامعه کمک نماید. دلالت نظری پژوهش آن است که برای مواجهه با تحولات فرهنگی معاصر، باید از شیوه‌های تربیتی صرفاً گفتاری فاصله گرفت و بر تربیت تجربی، عاطفی و الگومحور تأکید بیشتری داشت.

۱- مفاهیم

در زیر به بررسی مفهوم ایثار و شهادت در لغت و اصطلاح پرداخته می‌شود.

۱-۱- ایثار

در لغت عرب، «ایثار» به معنای مقدم داشتن دیگری بر خود و ترجیح دادن منفعت یا نیاز دیگران بر منفعت شخصی آمده است. لغویان عرب این واژه را از ریشه «أثر» دانسته‌اند که دلالت بر برگزیدن و مقدم داشتن دارد. به همین دلیل، ایثار در معنای لغوی نوعی از خودگذشتگی و ترجیح دادن دیگری بر خویشتن

است؛ چنان که ابن منظور در لسان العرب ایشار را «تقديم الغير على النفس فى النفع» یعنی مقدم داشتن دیگران بر خود در بهره مندی ها دانسته است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۲۵).

در اصطلاح اخلاقی و دینی، ایشار به معنای ترجیح دادن نیاز و مصلحت دیگران بر نیاز و مصلحت خویش، حتی در شرایطی است که انسان خود به آن نیاز دارد. برخی اندیشمندان اخلاق اسلامی ایشار را مرتبه ای بالاتر از سخاوت دانسته اند؛ زیرا در سخاوت انسان از مازاد خود می بخشد، اما در ایشار فرد آنچه را خود بدان نیاز دارد به دیگری واگذار می کند (مصباح یزدی، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۳۵). از دیدگاه دیگر، ایشار نوعی فضیلت اخلاقی است که در آن فرد برای تأمین خیر و منفعت دیگران از خواسته ها و منافع شخصی خود چشم پوشی می کند و این رفتار بر پایه ایمان، نوع دوستی و احساس مسئولیت اجتماعی شکل می گیرد (مطهری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۷۴). همچنین در برخی منابع اخلاقی، ایشار به عنوان عالی ترین مرتبه از گذشت و فداکاری معرفی شده است که در آن انسان آگاهانه منافع دیگران را بر منافع خویش مقدم می دارد و از این طریق روحیه همدلی و تعاون در جامعه تقویت می شود (نراقی، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۱۷۹).

۲-۱- شهادت

راغب اصفهانی در مفردات الفاظ القرآن بیان می کند که شهادت به معنای حضور همراه با علم و آگاهی است و واژه «شهید» هم برای شاهد و هم برای کسی

که در راه خدا کشته می‌شود به کار می‌رود (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۴۶۹). در اصطلاح دینی و اسلامی، شهادت به معنای جان باختن آگاهانه و از روی ایمان در راه خدا و برای دفاع از دین، حق و ارزش‌های الهی است. برخی اندیشمندان اسلامی شهادت را بالاترین مرتبه فداکاری در راه خدا دانسته‌اند؛ به این معنا که انسان با آگاهی و اختیار جان خود را در مسیر تحقق اهداف الهی فدا می‌کند (مطهری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۵۴). از دیدگاه دیگر، شهادت نوعی مرگ مقدس و آگاهانه است که در آن فرد برای دفاع از ایمان، عدالت یا سرزمین اسلامی جان خود را ایثار می‌کند و به همین دلیل در فرهنگ اسلامی از جایگاه والایی برخوردار است (جعفری، ۱۳۷۸، ج ۶، ص ۲۹۳).

۲- راهکارهای تربیتی و فرهنگی برای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های معاصر

خانواده به عنوان نخستین و مهم‌ترین نهاد تربیتی در جامعه، نقش اساسی در شکل‌گیری ارزش‌ها و نگرش‌های اخلاقی فرزندان دارد. یکی از ارزش‌های مهم در فرهنگ اسلامی و ایرانی، فرهنگ ایثار و شهادت است که برپایه فداکاری، مسئولیت‌پذیری و ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی شکل گرفته است. در شرایط اجتماعی و فرهنگی امروز، تقویت این فرهنگ در محیط خانواده نیازمند برنامه‌ریزی تربیتی و استفاده از الگوهای مناسب فرهنگی و دینی است.

۲-۱- الگوسازی رفتاری والدین در خانواده

یکی از مهم‌ترین راهکارهای تربیتی برای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده، الگوسازی رفتاری والدین است. کودکان و نوجوانان بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی را از طریق مشاهده رفتار والدین می‌آموزند. هنگامی که والدین در رفتار روزمره خود روحیه همکاری، کمک به دیگران و فداکاری را نشان دهند، این ارزش‌ها به صورت طبیعی در شخصیت فرزندان شکل می‌گیرد (شریفی، ۱۳۹۴، ص ۸۷).

یادگیری مشاهده‌ای نقش مهمی در انتقال ارزش‌های اخلاقی دارد. براساس این دیدگاه، رفتارهای ایثارگرانه والدین مانند کمک به نیازمندان، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و توجه به مشکلات دیگران می‌تواند زمینه شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به ایثار در فرزندان را فراهم کند (کریمی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۲).

۲-۲- تقویت آگاهی دینی و هویت ارزشی در فرزندان

یکی دیگر از راهکارهای مهم برای گسترش فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های معاصر، افزایش آگاهی دینی و تقویت هویت ارزشی در فرزندان است. آشنایی کودکان و نوجوانان با مفاهیم دینی مانند فداکاری، مسئولیت اجتماعی و دفاع از حق، می‌تواند زمینه درک عمیق‌تر مفهوم ایثار را فراهم کند (باقری، ۱۳۹۰، ص ۱۴۵).

در این زمینه، استفاده از داستان‌های تاریخی و دینی درباره زندگی پیامبران،

ائمه و شهدا می‌توانند نقش مؤثری در انتقال این مفاهیم داشته باشد. روایتگری و بیان نمونه‌های واقعی از ایثار و فداکاری باعث می‌شود فرزندان این ارزش‌ها را به صورت ملموس درک کرده و آن‌ها را در نظام ارزشی خود بپذیرند (قائمی، ۱۳۹۱، ص ۲۰۳).

تقویت باورهای معنوی و ایجاد پیوند عاطفی با ارزش‌های دینی می‌تواند انگیزه رفتارهای ایثارگرانه را در افراد افزایش دهد. زمانی که فرزندان در محیط خانواده با مفاهیم معنوی و ارزش‌های اخلاقی آشنا شوند، زمینه شکل‌گیری روحیه مسئولیت‌پذیری و فداکاری در آنان تقویت می‌شود (پارسا، ۱۳۹۳، ص ۱۶۴).

۲-۳- ایجاد فضای همدلی و مسئولیت‌پذیری در خانواده

ایجاد فضای همدلی، مشارکت و مسئولیت‌پذیری در محیط خانواده یکی دیگر از راهکارهای مهم برای تقویت فرهنگ ایثار است. هنگامی که اعضای خانواده در حل مسائل یکدیگر مشارکت داشته باشند و روحیه همکاری در میان آنان تقویت شود، زمینه رشد رفتارهای ایثارگرانه نیز فراهم می‌شود (ساروخانی، ۱۳۹۲، ص ۷۱).

تقسیم مسئولیت‌ها و مشارکت فرزندان در فعالیت‌های خانوادگی می‌تواند حس تعهد و مسئولیت اجتماعی را در آنان تقویت کند. این تجربه‌ها به کودکان و نوجوانان می‌آموزد که توجه به نیازهای دیگران و کمک به آنان بخشی از زندگی

اجتماعی سالم است (شکوهی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۶).

همچنین تشویق رفتارهای مثبت و تقویت روحیه همدلی در محیط خانواده می‌تواند زمینه رشد ارزش‌های اخلاقی از جمله ایثار را فراهم کند. هنگامی که والدین رفتارهای کمک‌کننده و فداکارانه فرزندان را مورد توجه و تشویق قرار دهند، این رفتارها در آنان تثبیت شده و به بخشی از شخصیت اخلاقی آنان تبدیل می‌شود (مطهری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۷۶).

۳- نقش آموزش، رسانه و الگوهای اجتماعی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های امروز

فرهنگ ایثار و شهادت یکی از ارزش‌های بنیادین در جامعه اسلامی و ایرانی است که نقش مهمی در تقویت همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و نوع‌دوستی دارد. در جامعه امروز، انتقال و ترویج این فرهنگ تنها به محیط خانواده محدود نمی‌شود، بلکه نهادهایی مانند نظام آموزشی، رسانه‌ها و الگوهای اجتماعی نیز در شکل‌گیری نگرش نسل جوان نسبت به این ارزش‌ها نقش مؤثری دارند. از این رو، تعامل میان خانواده و این عوامل فرهنگی می‌تواند زمینه تقویت و استمرار فرهنگ ایثار و شهادت را در نسل‌های جدید فراهم کند.

۳-۱- نقش نظام آموزشی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

نظام آموزشی یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی در انتقال ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی به نسل‌های جدید است. مدارس و مراکز آموزشی می‌توانند از

طریق برنامه‌های درسی، فعالیت‌های فرهنگی و معرفی شخصیت‌های ایثارگر، زمینه‌آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم ایثار، فداکاری و مسئولیت اجتماعی را فراهم کنند. این آشنایی به تدریج باعث شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به فرهنگ ایثار در ذهن دانش‌آموزان می‌شود (باقری، ۱۳۹۱، ص ۱۷۲).

آموزش ارزش‌های اخلاقی زمانی مؤثر است که همراه با تجربه‌های عملی و فعالیت‌های مشارکتی باشد. برگزاری برنامه‌های فرهنگی، اردوهای آموزشی و دیدار با خانواده‌های شهدا و ایثارگران می‌تواند درک عمیق‌تری از مفهوم ایثار در دانش‌آموزان ایجاد کند و این ارزش‌ها را از سطح آموزش نظری به تجربه عینی تبدیل نماید (سیف، ۱۳۹۴، ص ۲۳۸).

همچنین برخی پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت اسلامی معتقدند که نظام آموزشی می‌تواند با تقویت هویت دینی و ملی دانش‌آموزان، زمینه پذیرش ارزش‌هایی مانند ایثار و شهادت را فراهم کند. در این چارچوب، آموزش تاریخ معاصر، معرفی الگوهای فداکاری و توجه به ارزش‌های معنوی نقش مهمی در شکل‌گیری این فرهنگ در نسل جوان دارد (حسینی، ۱۳۹۳، ص ۱۰۹).

۲-۳- نقش رسانه‌ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

رسانه‌ها از مهم‌ترین ابزارهای فرهنگی در شکل‌دهی نگرش‌ها و ارزش‌های اجتماعی به شمار می‌روند. در دنیای امروز که رسانه‌ها بخش قابل توجهی از زمان افراد، به‌ویژه نوجوانان و جوانان را به خود اختصاص می‌دهند، می‌توان از ظرفیت

آن‌ها برای معرفی ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی مانند ایثار و شهادت بهره گرفت (عاملی، ۱۳۹۲، ص ۸۴).

تولید برنامه‌های فرهنگی، فیلم‌ها، مستندها و روایت‌های داستانی درباره زندگی شهدا و ایثارگران می‌تواند در انتقال این ارزش‌ها به نسل جدید بسیار مؤثر باشد. هنگامی که این مفاهیم در قالب‌های جذاب و قابل فهم ارائه شوند، مخاطبان به‌ویژه جوانان ارتباط عاطفی بیشتری با آن‌ها برقرار می‌کنند و احتمال درونی شدن این ارزش‌ها افزایش می‌یابد (عباسی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۶).

رسانه‌ها می‌توانند با ایجاد الگوهای مثبت رفتاری، نگرش افراد نسبت به ارزش‌های اجتماعی را تغییر دهند. نمایش رفتارهای فداکارانه، کمک به دیگران و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌های رسانه‌ای می‌تواند به تدریج فرهنگ ایثار را در ذهن مخاطبان تقویت کند (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۷).

۳-۳- نقش الگوهای اجتماعی در تقویت فرهنگ ایثار و شهادت

الگوهای اجتماعی از عوامل مهم در شکل‌گیری رفتارها و نگرش‌های افراد به‌ویژه نسل جوان هستند. شخصیت‌هایی که در جامعه به عنوان نماد فداکاری، شجاعت و مسئولیت‌پذیری شناخته می‌شوند، می‌توانند الهام‌بخش رفتارهای ایثارگرانه در دیگران باشند. معرفی این الگوها در محیط خانواده و جامعه می‌تواند نقش مهمی در تقویت این فرهنگ داشته باشد (مطهری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۶۸).

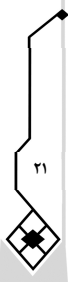
افراد به‌ویژه در دوران کودکی و نوجوانی تمایل دارند رفتارها و ویژگی‌های

افرادی را که به عنوان الگومی شناسند، تقلید کنند. بنابراین معرفی شهدا، ایثارگران و شخصیت‌های فداکار به عنوان الگوهای مثبت اجتماعی می‌تواند زمینه شکل‌گیری نگرش‌های ایثارگرانه در نسل جوان را فراهم سازد (شریعتمداری، ۱۳۹۱، ص ۱۴۹).

همچنین توجه به الگوهای ایثار در زندگی روزمره جامعه، مانند پزشکان فداکار، نیروهای امدادی یا افرادی که در شرایط دشوار به کمک دیگران می‌شتابند، می‌تواند مفهوم ایثار را از یک مفهوم صرفاً تاریخی به یک ارزش زنده و قابل تحقق در زندگی امروز تبدیل کند. این امر سبب می‌شود اعضای خانواده، به ویژه فرزندان، ایثار را به عنوان رفتاری عملی و قابل اجرا در زندگی اجتماعی درک کنند (قائمی، ۱۳۹۲، ص ۲۲۱).

نتیجه‌گیری

در مجموع، فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از ارزش‌های مهم اخلاقی و اجتماعی در جامعه اسلامی، نقش مهمی در تقویت روحیه همبستگی، مسئولیت‌پذیری و نوع‌دوستی در میان افراد دارد. خانواده به عنوان نخستین محیط تربیتی می‌تواند با بهره‌گیری از شیوه‌های مناسب آموزشی و فرهنگی، زمینه‌آشنایی و درونی شدن این ارزش‌ها را در میان فرزندان فراهم کند. در این میان، نقش آموزش رسمی، رسانه‌ها و الگوهای اجتماعی در کنار خانواده بسیار مؤثر است و می‌تواند به انتقال صحیح این مفاهیم به نسل جدید کمک کند.

از سوی دیگر، تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در خانواده‌های امروز نیازمند ایجاد فضایی آگاهانه، همراه با آموزش ارزش‌های دینی و اخلاقی و ارائه الگوهای مناسب رفتاری است. زمانی که اعضای خانواده در محیطی مبتنی بر همدلی، مسئولیت‌پذیری و توجه به دیگران رشد کنند، زمینه شکل‌گیری روحیه فداکاری و ایثار در آنان تقویت خواهد شد. بنابراین توجه همزمان خانواده، نهادهای آموزشی و رسانه‌ها به این موضوع می‌تواند نقش مهمی در حفظ و گسترش فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه معاصر داشته باشد.

منابع و مآخذ

۱. احمدی، علی اکبر (۱۳۹۰). روان شناسی اجتماعی. تهران: سمت.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب. بیروت: دار صادر.
۳. باقری، خسرو (۱۳۹۰). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. تهران: مدرسه.
۴. باقری، خسرو (۱۳۹۱). فلسفه تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران. تهران: سمت.
۵. پارسا، محمد علی (۱۳۹۳). روان شناسی تربیتی. تهران: بعثت.
۶. جعفری، محمد تقی (۱۳۷۸). ترجمه و تفسیر نهج البلاغه. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۷. حسینی، سید محمد (۱۳۹۳). تعلیم و تربیت اسلامی و هویت دینی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق). مفردات الفاظ القرآن. دمشق: دارالقلم.
۹. ساروخانی، باقر (۱۳۹۲). جامعه شناسی خانواده. تهران: سروش.
۱۰. سیف، علی اکبر (۱۳۹۴). روان شناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
۱۱. شریفی، حمیدرضا (۱۳۹۴). روان شناسی رشد. تهران: سمت.
۱۲. شریعتمداری، علی (۱۳۹۱). اصول و فلسفه تعلیم و تربیت. تهران: امیرکبیر.
۱۳. شکوهی، غلامحسین (۱۳۸۹). تعلیم و تربیت و مراحل آن. تهران:

سمت.

۱۴. عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۲). رسانه و هویت فرهنگی. تهران: دانشگاه تهران.
۱۵. عباسی، محمدرضا (۱۳۹۵). رسانه و فرهنگ. تهران: سروش.
۱۶. قائمی، علی (۱۳۹۱). تربیت در خانواده. تهران: انجمن اولیا و مربیان.
۱۷. قائمی، علی (۱۳۹۲). خانواده و مسائل تربیتی. تهران: امیری.
۱۸. کریمی، یوسف (۱۳۹۲). روان‌شناسی اجتماعی. تهران: ارسباران.
۱۹. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۰). اخلاق در قرآن. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۲۰. مطهری، مرتضی (۱۳۷۵). مجموعه آثار. تهران: صدرا.
۲۱. نراقی، مهدی (۱۳۸۰). جامع السعادات. قم: هجرت.